

Эсэгэ ороноо, эхэ шотагаа эб хамта мандуулал!

БҮГДЭ АРАДАЙ СӨНИН

1998
сентябриин
29

Намарай дунда сагаагшан таяа харын
7
гарагай 3
ВТОРНИК
№ 179 (20020)
Газетын сэн хэлсээтэ

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

ХОТЫН ЗАХИРГААНДА

ЭРЭ БЭРХЫН ХҮСӨӨР

Буряад Республикын спортсменүүд байгша оной сентябрь харада олон амжалтануудыг туйлахан байла. Тэднэй аша габьяа үндэрээр сэгнэжэ, Улаан-Үдэ хотын мэр Геннадий Айдаев тус спортсменүүдтэй уулзалга үнгэргэбэ.

Прагада армспортоор үнгэргэгдэһэн эдир залуушуулай хоорондох Европын мурьсөөндэ Улаан-Үдын железнодорожно колледжын хурагшад Тамара Лукина Александр Коробенков хоёр өһөдэингөө шэгүүртэ тус тустаа түрүү нуури эзэлэ.

Харин кикбоксингоор Буряад ороной хүбүүд Россин чемпионатта хабаадажа, мүнлэ эрхим дүнгүүдыг харуулаа. Баир Улахинов, Юрий Салдаев, Денис Мошкин, Зоригто Занданов, Мэргэн Баданов хамта 7 хүбүүд түрэл оройнгоо нэрэ соло суурхуулаа гэшэ.

Таанадай туйлахан амжалтанууд ургажа ябахан залуушуудла найн жэшээ боложо үгэнэ, гэжэ Улаан-Үдын мэр уулзалгын үедэ тэмдэглэ. Хүндэлэлэй бэшэг, гарай бэлэг спортсменүүдтэ барюулахадаа, бүхэдэлхэйн мурьсөөндэ хабаадахадаа, арга шадалаараа тулалхаяа мэдүүлэ. Үлэхөөрөөл, эхэ хэмжээнэй мурьсөөнүүдтэ хабаадаха гэшэ

манай спортсменүүдтэ мүнгэнэй талаар эгээл хүндэ асуудал болоод байна. Мурьсөөндэ ошоод, хоёргоо шотагаа бусаха мүнгэгүй байхан ушарнууд нэгтэ бэшэ тохсодоно. Уулзалгын үедэ энэл асуудалаар гол түлэб хөөрлэдөн болоо. Спорт болон физкультура хүжөөхэ талаар республиканска программа зохиогдожо байна. Тэрэнэй ёһоор спортивна талмайнууд, үхибүүдэй спортын клубууд дахьяа дэргээгдэхэ ёһотой.

ЛВРЗ-гэй томо стадион хотын захиргаанай мэдэлдэ ороод, нэлбэн шэнэхэгдэхэ юм. Эдэ мэтын асуудалнуудыг шиндэхэхэ гадна спортсменүүдэй эдлэб мурьсөөнүүдтэ хабаадалгын асуудал, илангаяа мүнгэнэй талаар хангалга тухай зүбшэн хэлсэгдэхэ гэжэ Геннадий Айдаев мэдүүлэһэн.

Физкультураар бэсын эдүүр энхэ сахигдана, зүгөөр спортод эгээл түрүүн үрэ дүн харуулаха хэрэгтэй, тэрэнэй түлөө бидэ хүдэлнэбди, гэжэ армспортын тренер А.В.Трескин хэлэһэн.

Эдэ спортсменүүд бараандаа ерэхэ жэл үнгэргэгдэхэ бүхэдэлхэйн мурьсөөндэ бэлдэнэ, тиймэһээ мүнгэнэй асуудал эртээнхээ шиндэхэжэ эхийлэ шухала.

Ешигма ЦЫБЕНОВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Г.А.Айдаев кикбоксёрнуудыг амаршална; армспортоор Европын чемпионнууд (зүүн гарна) А.Коробенков, Т.Лукина, тренер А.В.Трескин.

Аркадий БАТОМУНКУЕВАЙ фото.

ЭКОНОМИКО

ЛЕОНИД ПОТАПОВ РОССИН ШЭНЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ХУРАЛДААНДА ЗОРИБО

Мүнөөдэр, сентябриин 29-дэ, Россин Федерацийн Правительствон Түрүүлэгшэ Евгений Примаков шэнэр томилогдоһон Правительствон түрүүшын зүблөө үнгэргэхэ гэжэ харааланхай.

Тус зүблөөндэ федерацийн субъектүүдэй толгойлогшонор, тэрэ тоодо Леонид Потанов уригданхай юм ха. Энэ ушараар республикын Президент сентябриин 24-дэ республикын промышленна томо предприятинуудай хүтэлбэрлэгшэдыг суглуулжа, зүблөө үнгэргэбэ. Москвада болохо зүблөөн дээрэ сан жасын-экономическа уналгыг дабаха талаар шэнэ Правительствон программа харагдаха ёһотой байханыг найдамтайгаар тухайлан батална гэжэ Леонид Потанов хэлэ. Тиймэһээ экономикые доройтолгоһоо гаргаха тухаа промышленна томо предприятинуудай хүтэлбэрлэгшэдэй наамжануудыг хадуужа абаха хүсэлтэйгөө Президент мэдүүлэ.

Олонхи директорнууд налог ашалгыг гуримшуулха тухай наамжаллаа. Үнэхөөрөөшье, үйлэдбэрийн хэбтэшоод, хүдэлмэрлэгшэдэй салин хүлһэ нара, жэлээр абахагүй байхада, налогуудыг тохохо дэмы гүб даа. Харин түлөөгүйдэнэ пени, яланууд хийдэжэ захална.

Мүнөө эдэ ялануудын бодото үриһөө 3-4 дахин үлүү гаранхай. Тэдэниг түгэс түлэхэ гэжэ оролдоһонойшье дэмы. Тиймэһээ эдэ ялануудынь болжуулаха (амнистия хэхэ), гол үри түлэлгынь 10 жэлээр хойшолуулха гэжэ дурадхагдаа. Тэршээлэн мүнөө үедэ мүнгэнэй «урдадаг» худалнууд бүхы орон соо тагланхай, тийн гэнэтэйшье наань, зарим директорнууд мүнгээз банкын аргаар эльгээхээ болижо, сүүмхэ, чөмөданаар зөөжэ, хэрэгтэй эд хэрэгсэлээ худалдажа абаха баатай болонхой.

Шэнэ правительствоын даб дээрэ дурадхажа байгаа хэмжээнүүдэ би үнинэйл дурадхадаг хэм гэжэ Президент онсо тэмдэглэбэ. Имагтал бюджетэй гаргаша «шашхатар» хороожо, оршотойн бар хүсөөр тэнсүүрилхэ политика дэмы, тон түрүүн дотоодын валова продукция (ВВП) дээшлүүлхэ гэхэ гү, али үйлэдбэриг бодхоохо хэрэгтэй гэжэ саг үргэлжэ дурадхадаг байгаа гэжэ Л.В.Потанов хэлэбэ. Саашань тэрэ Москвагай зүблөөндэ дурадхаха гол зүйлнүүд тухай директорнуудтэ дуулгаад, республика соогоо хараалхан зарим хэмжээнүүд тухай тогтобо. **Николай БАДМАРИНЧИНОВ.**

ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ХҮДЭЛМЭРИЙН ДОЛООН КОНОГ

Нинтэ республиканска хэмжээ ябууланууд
1. Наһажаал хүнүүдэй уласхоорондын үдэрэй хэмжээ ябууланууд
ПРЕЗИДЕНТ-ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ТҮРҮҮЛЭГШЭ
А.В.ПОТАПОВ

Сентябриин 29. Россин Правительствон зүблөөндэ хабаадалга.
Сентябриин 30. Саг зуурын онсо комиссийн зүблөөн.
Залуушуулай хэрэгүүдэй талаар зохилдуулхын зүблэлэ хуралдаан.

«Эсэгэ ороной үйлэдбэрийн эдэе хоолой үнэ сэнгүүды үндэргүйгөөр дээшлүүлгыг хизаарлаха хэмжээнүүд тухай» Зарли гүйсэдхэлгын талаар зүблөөн.

Зээли урьһаламжын эмхи зургаануудыг дэмжэхэ тухай Зарлига дүүргэлтын талаар зүблөөн.

Гэмтэ ябадалнуудтай тэмсэхэ талаар зүблэлэй хуралдаан.
Сэрэгэй алба хаагшадтай хэрэгүүдэй талаар зүблэлэй хуралдаан
ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ТҮРҮҮЛЭГШЫН НЭГЭДЭХИ
ОРОЛГОШО В.К.АГАЛОВ

Ап амитадыг ашаглаха удаан болзорой лицензи үгэхэ дүриг зохёохо материалнуудыг бэлдэлгэ.

Республикын агнуурийн гүрэнэй сан жасыг сахилгын талаар оперативна хүдэлмэри эмхидхэлгэ.
Турьһээ хаяхаяа гол мурьнуудыг үгсэдэг омолиие сахиха хэмжэ ябууланууд.

Эдэ бараанай дэлгүүрнүүдыг шэнжэлхэ талаар методичк дурдхалнуудыг бэлдэлгэ.

ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ТҮРҮҮЛЭГШЫН ОРОЛГОШОНОР:
А.Ю.НАЛЕТОВ

Буряад Республикын Правительствон эрхэ түлөөлэлгын болзорой (1998-2000 онууд) ажал ябуулгын программа зохёолго.

«Реформодо ороһон предприятинуудта ашагдадаг налогой дээдэ захын хэмжээн тухай» республикын Хуулийн проект бэлдэлгэ.

Октябриин 1. Түбэй зээли урьһаламжануудыг, тэдэнэй процентнүүдыг гүрэнэй дотоодын үри болгожо шэнээр бүридүүлхэ талаар олзын хэрэг эрхилэлгын банкнуудтай хүдэлмэри.

Октябриин 1. Урьһаламжын эмхи зургаануудай клиентнүүдэй даабаринуудыг саг соонь гүйсэдхэлгыг болон оршын мунгэ зөөри клиентнүүдэй дугаарнуудта саг соонь дансалан бүридхэлгыг албан зургаануудай суг хамта шалгаха хэмжээ ябуулануудыг эмхидхэлгэ

Октябриин 1. Акционернэ бүлгэмүүдэй акцинуудыг объектуудыг худалдаха аукцион.
Е.К.ХАНХАЛАЕВ

Хүүгэдэй 1998 оной зунай амаралтын дүнгүүдыг согсолдог бүлэгэй зүблөөн.

Сентябриин 29-30. Хүтэлбэрлгыг хүгжөөлгын эблэлэй Буряадай ангида лицензи олголгыг үнгэргэлгэ.
Дээдэ нургуулинуудай ректорнүүдэй зүблэлэй хуралдаан, бэлдэлгэ.

Сентябриин 28 - октябриин 2. Хүүгэдэй болон эдиршүүлэ командануудай дунда футболоор республикын түрүү нуури эзэлхын түлөө мурьсөөн.

Сентябриин 28. Ц-Ж.Жимбиевэй 70 наһанай ойдо зорюулагдаһан номой выставкэ.
Сентябриин 29. Соёлой министрствын коллеги.
В.В. ПЕРЕЛЯЕВ

Элшэ хүсэ алмаха программые тодоодохо тухай республикын Правительствон захиралтын проектыг бэлдэлгэ.

Сентябриин 28. Новокижингинскийн квартална котельнэ барилгын ябасыг хянан харалга.

Сентябриин 30. Гэр байра барилгын 9 нарын дүнгүүдыг даб дээрэ согсололго.
Октябриин 2. Улаан-Үдэдэ гэр байра барилгын штаб.
Сентябриин 28-30. Геологийн хиналтын бүлэгэй Захааминай аймаг ошолго.

В.А. ПОЛИОТОВ
«Геомониторингын Территориальна түб» гэнэн гүрэнэй унитарна предприятини устав харалга.

Федеральна зөөриг бүридхэлдэ абалгын, реестр бүридүүлгын хүдэлмэриг эмхидхэлгын талаар министрствэнүүдэй, албан зургаануудай хүтэлбэрлэгшэдтэй зүблөө үнгэргэлгэ.

П.М. БОЛОНЕВ
«Хүдөө ажахын корпораци тухай» республикын Хуулийн проект бэлдэлгэ.

Агропромышленна комплексын предприятинуудай бюджеттэ түлэдэг алба татабарини досихо дараха талаар зүблөө-семинарта материалнуудыг бэлдэлгэ.

1995-1998 онуудай эд бараанай зээли урьһаламжа бусааха талаар хүдөөгэй үйлэдбэрлэгшэдтэй хүдэлмэри.

«Улаан-Удэнская ярмарка» АО-той суг хамта хүдөө ажахын продукция худалдаха эдэе хоолой ярмаг бэлдэжэ үнгэргэлгэ.
Байгааи сахилгын зургаануудай 10 жэлэй ойдо зорюулагдажа, Эрхүүгэй областыг үнгэргэгдэхэ конференцидэ хабаадалга.

Ветеран

Наһатайшуулай үдэрые угтуулан

ЭМХИ ГУРИМТАЙГААР ҮНГЭРГЭЭ

Советскэ районой захиргаанай бүхы агауудай хүдэлмэрилэгшэд наһатайшуулай уласхоорондын үдэрые» олон хүн зоной хабаадалгатайгаар үнгэргэхэ гэжэ хэлсэбэ. Тиимэһээ бүхы районой эдиряити, эмхи зургаан, организацинуудта үдэлхэн наһатайшуулаа хүндэлжэ, аргатайгаар сай уулгаха, бэлэг сэлэгүүдыг баруулаха дэн ханамжатай хэмжээ ябуулга харгалдан айна.

Сентябрин 17-до районой промышленна предиряити болон эмхидүүдэй

туршада эдэнэрэй дабажа гараһан дайнай, ажалай баян намгартай үбгэд, хүгшэдтэй уулзалга залуушуудта хэды һонирхолтой байха гээшэб! Энэһинээ гадна һарын туршада эдэнэрнай районойнгоо поликлиникэ, больницануудта орожо бээ аргалуулаха, мүн шалгуулха аргатай. Курортнуудта, пансионатуудта амархаяа ошохо юм. Тиихэдэ районой зарим предиряитинууд, организацинууд ганса бээ үбгэд, хүгшэдтэ үбгэддөө эдихэ огородой эдээ бэлэдхэхэ, модон

ВETERАНУУДАЙ СОВЕДЭЙ ХАНДАЛГА

Дайнай, ажалай ветерануудай Улаан-Удын городской советдэй үргэдхэмэл пленум һаяхана болобо. Хотын үндэр наһатайшуулай үгыржэ, хүндэ хүшэр байдалда байһан тухай пленумдэ хабаадагшад хөөрэлдэб.

Шалтагааниһын гэхэдэ, нэн түрүүлэн пенсия саг соогоо түлэгдэхээ болинтоо. Мүнөө хотын болон республикын бүхы аймагуудай үбгэд, хүгшэд, олон үхибүүтэй гэр бүлэнүүд саг соогоо пенсия, тэдхэмжээ абахаяа болиһоор 2-3 һара болонхой. «Арай шамай олоһон пенсия саг соонь абанагүйбди. Эндэ хэнзэмтэй гээшэб гэхэн гомдолтой бэшгүүд хотын олон тоото пенсионернүүдһээ орожо эхилһээр үһийтэй юм.

- Эды олон гомдолтой бэшгүүдэй мурөөр шалгажа үзэхэдэ, Россия Федерациһин Буряад Республикадахи Пенсионно жасада предиряити, организацинуудһаа орохо ёһотой мүнгэн таһалдана. Жэшэнь, байгша оной түрүүлһин хахаджэлэй туршада Октябрьска район дотор организацинуудһаа орохо ёһотой мүнгэнэй 42 процент Пенсионно жасада ороһон байна. Мүн Железнодорожно, Советскэ районуудай предиряити, организацинуудһаа 70-147 процент шахуу мүнгэн ороһонхой. - гэжэ Улаан-Удын городской ветерануудай советдэй түрүүлһинэ С.М.Серебряков пленумдэ хабаадагшадта мэдээсэб. Тохёолдоод байһан нимэ байдал Бурядайд отделениһин Пенсионно жасын хүтэлбэрилэгшэд жасада саг соогоо орожо байха мүнгэ суглуулха асуудалда анхараһаа хүсэд хандуулаһгүй.

Үдэрһөө үдэртэ эдэ хоолой үнэтэй боложо байһые хаража, мэдэжэ һуугаад, үндэр наһатайшуулай хүндэ байдал жааханааршые һаань

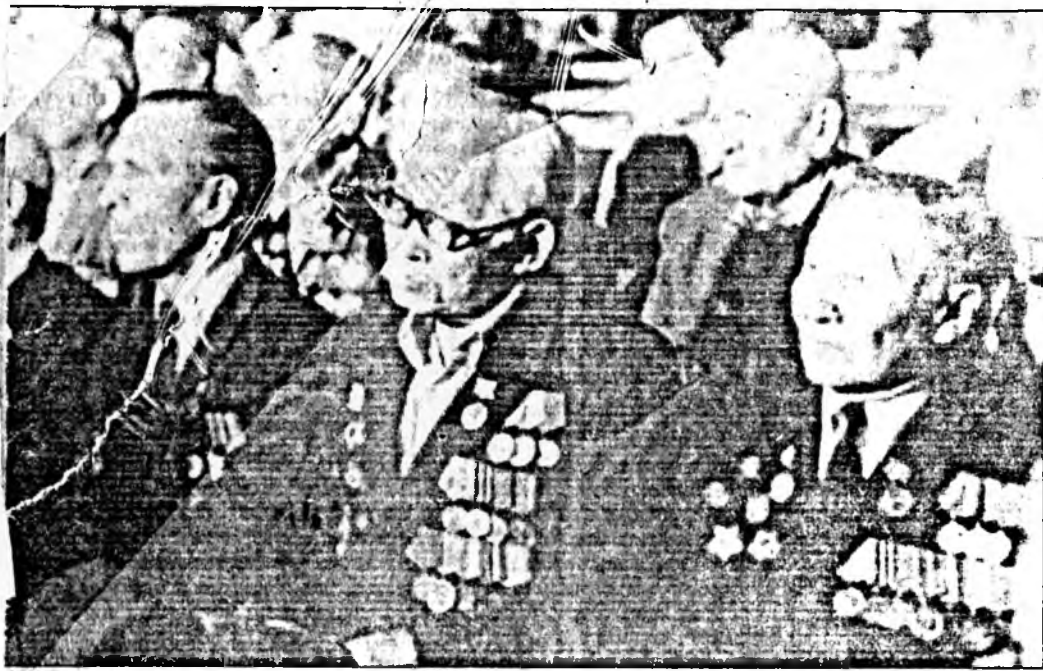
һайжаруулха хэрэгтэ хотын, районнуудай захиргаанууд, Хүн зоһиние социальна талаар хамгаалха министрество болон Буряад Республикын Правительствын хүтэлбэрилэгшэдэй һапалаа табидаггүй байһандань харамтай байна. Мүн республикын Арадай Хуралай, городской советдэй депутатууд пенсионернүүдэй Конституцияар хараалагдаһан эрхэ хамгаалха асуудалда тон муугаар һапалаа табиһа.

Ветерануудай хотын совет туһаламжа үзүүлхэ ямаршые аргагүй гэжэ бултамэдэнэбди.

Эдэ бүгэдэһөө тобшолол хэхэдэ, хотын бүхы үбгэд, хүгшэдэй ажаһуудал хүндэ болонхой. Яаханы аргагүй нимэ байдалда ороһон, зобоһон туһлан зарим үбгэд, хүгшэд бээдэй гар хүрэхэ туйлдаа хүрэн байха юм.

Пленумдэ хабаадагшад дээрэ зүбшэн хэлсэгдэн асуудалаар тодорхой шийдхэбэри абахадна, мүнөөдэ рэй шухала бүхы эдэ бэрхшээлнүүд тухай Буряад Республикын Правительствода, Арадай Хуралай, Городской советдэй депутатуудта наһатайшуудта туһалхын тула тодорхой хэмжээнүүдые абыт гэжэ хандаһан тогтоол баталан абаба. Мүн пленумэй энэ тогтоол Гүрэнэй Дүүмын депутат С.И.Найчуковада эльгээгдэ. Тус тогтоол соо нигэжэ мэдээсэгдэнэ: "Буряад Республикын 229 мянган, тэрэ тоодо Улаан-Үдэ хотын 70 мянганһаа дээшэ пенсионернүүд туража үхэхэ туйлдаа хүрэнхэй. Буряад Республикын Правительствын зүгһөө эдэ бүгэдэдэ ямаршыетуһаламжа, тэдхэмжэ үзүүлэгдэнэгүй. Энэһиние Гүрэнэй Дүүмын депутатуудта дуулгажа, тодорхой хэмжээнүүдые абхуулыт!"

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: спортын ветеран И.А. Алыцман.

үгэлбэрилэгшэд, профкомой, ветерануудай оведүүдэй түрүүлэгшэнэр сугларжа, аншалта энэ һайндэрөө яагаад үнгэргэхэ ухай үргэн ехэ хөөрэлдөө хэбэ.

- Жэл бүри үнгэргэгдэжэ байдаг үндэр наһатайшуулай үдэрые заншалта ёһоор өһөд өһөднөө коллективүүдтэ эмхидхэхэ олонобди. Арга шадалаараа, бэлэг сэлэг юулжа, сай уулгажа, баясуулжа табиһанга, - гэжэ районой хүн зоһиние социальна алаар хамгаалгын таһагыг даагша И.С.Олейникова сугларагшадта хандаа.

Октябрин нэгэнэй үдэр ветерануудай айоной һургуулийн һурагшадтай уулзалга мхидхэхээр хараалагдаа. 60-70-80 жэлэй

гэртэ ажаһуудаг наһатайшуудта түлээ асаржа үгэхэ гэхэ мэтэ туһаламжа үзүүлжэ байхаар уялгалагдаа.

Харин «Прогресс» кинотеатр соо, Сокол, Заречный, Стеклозавод, Батарейкэ тосхонуудта предиряити, организацинуудта үндэр наһатайшуулай үдэртэ зориулжа, һайндэрэй үдэшэ үнгэргэгдэхөөр хараалагдаа. Жэшэнь, «Прогресс» кинотеатр соо районой «Алтан намарай хэшиг» гэхэн ургасын выставкэ, шатар, даам наадалгаар мурьсөөн, уран һайханай бүлгэмүүдэй концерт, наадан дэлгэгдэхээр хараалагдаа.

(Архивһаа абтаһан фото).

МАНАЙ НЭГЭДЭЛ ХҮСЭТЭЙ

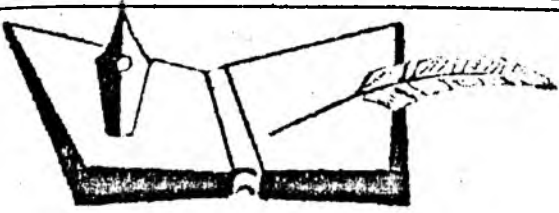
Дайнай, ажалай ветерануудай республиканска советдэй Президиумэй ээлжээтэ зүблөөн һаяхана үнгэрбэ. Байгша оной октябрин 22-то зарлагдаха советдэй пленум дээрэ «Байгша оной юһэн һарын туршада Буряад Республикада «Ветеран» гэхэн хуулийн, мүн социальна программын хэр зэргэ дүүргэгдэжэ байһан тухай асуудал зүбшэн хэлсэгдэхээр хараалагдаха. Буряад Республикын хүн зоһиние социальна болон ажалай талаар хамгаалгын министрэй орлогшо, Республикын ветерануудай советдэй президиумэй гэшүүн И.И.Мошкин тус асуудалаар элидхэл хэхэ болонхой.

Республикын аймагуудай, хото городуудай ветерануудай советдэй түрүүлэгшэнэр энэ асуудалаар харюусалгатай захиргаануудай толгойлогшонорой орлогшонор пленумдэ хабдахаар уригданхай.

«Пенсионернүүдэй парти» гэжэ нэрэ зүүһэн бүлэгэй хандалга ветерануудай советдэй президиум дээрэ хаража үзэгдэбэ.

- Энэ хандалгатай танилсахада, республикын, мүн Россия ветерануудай советдэ халгааха гэхэн зорилго болоно. Энэһиние бидэнэр дэмжэхэгүйбди, - гэжэ тус советдэй түрүүлэгшэ М.Ж.Ц.Гармаев буруушажа байһанаа мэдүүлбэ. - Манай советдэй гэшүүн байхадаа, үндэр наһатайшуулай эрхэ сүлөө хамгаалжа, оронойнгоо түүхэ үргэлжэлүүлэн, залуу үетэһиние патриотическа ёһоор хүмүүжүүлгын, Эхэ оронойнгоо ерээдүйдэ халбархын түлөө бидэнэрэй хэмжээ ябуулга юунһээшье үнэтэй сэнтэй. Энэмнай бидэнэрэй ехэ нэгэдэл, ехэ хүсэн гээшэ, - гээд Мүнхэ-Жаргал Цыренжапович түгэсхэлдөө тон зүб тэмдэглээ.

Тусхай хуудана Бадма ЦЫРЕМПИЛОВ бэлдэбэ.

УРАН ЗОХЁОЛ:
Шэнэ бүтээлүүд
Шэнжэлэлгэнүүд
Урдын найруулганууд
Оршуулганууд

Уран зохёолшо Цыдып Цырендоржиев «Талын зүргэнүүд» гэхэн новеллүүдхээ бүридэхэн повесть бэшэ хэн. Тэрэниие уншажа дүүргээд байхада, Чимиг Цыдендамбасвай «Шэнэ байшан» гэхэн рассказыудай согсолбори ханаанда оробо. М.Горькийн нэрэмжэтэ республиканска библиотекэ ошожо, буряад рассказыудай хүгжэлтөөр нонирхоодо, иимэ данса бии боложо ерэнэ.

Чимит Цыдендамбаев: «Шэнэ байшан» (1956) 16 рассказ, «Рассказы» (1956) 8 рассказ, «Түрэл нотаг» (1960) 14 рассказ, «Улаан сэгэг» (1964) 10 рассказ. Рассказай согсолборинууд: «Сэлгэхэн Сэлэнгэ» (1973) 22 рассказ, «Сагаймин амисхал» (1980) 20 рассказ, Цыдып Цырендоржиев: «Талын зүргэнүүд» (1985) 26 рассказ.

Ямар тобшолол гаранаб? Түрүүшын арбан жэл соо (1956-1964) буряад рассказыай хүгжэлтын жолооо Чимит Цыдендамбаев гансаараа гартаа баряад байгаа гэхэд, алдуу болохогүй ха.

Цыдып Цырендоржиевай «Талын зүргэнүүд» 26 новеллэхээ бүридэнэ. Ехэ өөрсэ, нонин зохёол болоо. Новеллэ бүхэн удаараа, хэлбэрээрээ, байгуулалтаараа тусгаар бэс даанхай юм. Тиимэ тула энэ номые буряад рассказыудай согсолбори гээд хаража үзэхэд болохо юм. Энээнэй зүб байһанай үшөө нэгэ гэршэ юун болоноб гэхэд, «Талын зүргэнүүд» хаанаһааш эхилээд, урда хойно орожо байжа уншахада болохо юм.

Энэ нэгдэхээр. Хоёрдохеор, энэнь бүри шухала - бүхи новеллүүд гол удхатай, тэрэ гол удхаар нэгдүүлэгдэнхэй. Тиигэжэ ёһотой повесть болонхой. Үйлэ хэрэгүүд паяад онуудай эхээр болоно. Заримдаа гэдэргээ, эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнд, али бүри хүдөө ажахын коллективизацин хүртээр ошохо юм Үлзытэ гэжэ хүдөө шотаг. Номой бүхи геройнууд совхозой отделение даагша Гармаев Сандан Дармаевичтай холбоотой байха юм.

Олохон туужанууд соо дайралдадаг хэлэцэ, байгуулалтада, удхада хабаатай дутагдалнууд «Талын зүргэнүүд» соо олдохогүй байна. Тиимэ тула бидэ амидн мэтэ образудтай уулзанабди.

«Үнгөөр баян ажабайдалай зураг» - повестинн «Түгэхэлэй үгэ» сооһоо абтаһан эдэ мүнүүдые номой хоёрдохон гаршаг болгожо табяа хаа, ехэ таараха байна. Үнэхөөрөөшье, үлзыгынхидэй байдалай ямар баян үнгэ зураг урдмнай дэлгэрнэ гэжээб?! Наһаараа болоходоо, дүрбэтэй Эржээнгээ эхилээд, арбан долоотой Жаргалмаагаар дамжан, ерэн дүрбэтэй Тарба ахай хүртээрөө, зайгуул архинша Геннадий Матвеевич Мокровһоо эхилээд, совхозой директор Доржо Цыренович хүртээр. Хори гаратараа Бадмаашха гэхэн нэрэхээ талаагүй Бадмаһаа эхилээд, дайнай һүүлээр Үлзытэдэ шотагжаһан, айлай түлээ хахалжа хоолойгоо тээжэхэ ажалтай Ерофей Шашкин хүртээрөө. Хэхэ ажалаараа, мэргэжэлээрээ болоходоо, киномеханик Санжаһаа эхилээд, хонишод Гатаб, Номто,

«Шарын Дулма» хэмжээгээрээ багахан, оройдоо номой гурбан хуудана гэхэ гү, али зургаан шоур (157-163) эзэлнхэй юм.

Зарим уран зохёолшод оройдоо эзмэгүй, дутуу аундаггүй геройнуудые гаргаһан байгша. Цыдып Цырендоржиевай Шарын Дулма тиимэ бэшэ юм. Дулма хобууша,

хүнгэн ябадалтай гэжэ тоологдодог. Дулмын эзмэтэй ябадал тэрэнэй ганса бэе байдалһаа шалтагална. Чүлтэм гэжэ эрэ нүхэрнын түрмэдэ наһа баранхай. Үхибүүтэйшье болоогүй. Дулма үргэ аманда бэрхэ хадаа зарим үсдэ үлүүсэ дуугардаг байжа болоо. Тиихэдэнь хобууша гэлсээ гүбэ даа. Чүлтэмэй мүнөө хүртээрөө һайн ажауугаа хаа, ондоо эхэнэрэй үбгэнэй ерэхые хүлэжэ һуухагүй хааб даа.

Энэ нэгэ талаһаа. Нүгөө талаһаа болоод ерэхэдэ, дүрбэтэйхэн Эржээнн гэжэ басагатай Гунгар Шагдармаа һамгата алдһаар жэл үлүүтэй болонхой.

Новеллын үйлэ хэрэг долоон хоногой турша дотор боложо бэсэнэ. Долоон хоногой түрүүшын үдэшэ Дулма

ТАЛЫН ЗҮРГЭНҮҮД

Хүнэй һайхан гэшэ хара үйлэ хэрэгые сараха шадалтай юм байна: Тарба ахайтай уулзаагүй хаа, Равиль Хазипые алажа, үлүү шуһа адхаха хэн! Хүн зоной наада энэдэн болохо болотороо, долоон жэлэй турша соо совхозойнгоо газар уһалха канал татаха түхээрлэ зохёонон киномеханик Санжые бү мартаа. Тэрэ Мокровтой хамта каналай хүдэлдэг макет хэһэн байха юм. Хүнэй байдалай газар дүр дээрэнэ үндэрлөөд, хүчиние муу гэжэ сэгнэхэ болоо хаа, тон ехэ алдуу хэгдэхэ байна гэжэ Цыдып Цырендоржиевай повесть бидэндэ хэлэжэ үгэнэ. Ерофей Шашкинай ажаябадал энээнэй толотомо гэршэ болоно. Ганса бэс эхэнэрүүд Мүнсэлмаа, Дулма, Санжидмаа гурбание абаад хараха болоо хаа, эдэ өөһэд өөһэднхээрээ хуул һайхан эхэнэрүүд байшаха юм. Тиигэжэ эсэстэ тэдэнэр хуу наһанайнгаа нүхэрнүүдтэй болонод.

Ганса үгөөр хэлэхэдэ, «Талын зүргэнүүд» соо Үлзытэ гэжэ хэшэгтэй һайхан шотаг харуулагданхай. Үлзытэдэ һайн зонууд ажаһуудаг гэжэ этигэдэнэ. Эбтэй эетэй тэдэ хүн зоноор урмашан, баясан, захадань хүрэхөөр бэшэ юм. Уншагша обёороод байһан байха, хажуу тээхэ ороһон ород, татаар яһатанай хүнүүд Үлзытөөр шотагаа хээд лэ, буряадуудтай танил тала болонхой, дүүрэн ажаһуудалаар һуунда ха юм. Повесть соо харуулагданхай арадуудай хоорондохон хани барисанай интернационалына шэнжые тэмдэглэхэ шухала байна.

Һүүлэй үсын үшөө ямар туужанууд арадуудай хоорондохон аха дүү ёһотой хани барисаа харууланхай? Энэ талаар болоходоо, Нурпол Очировай «Һайн хүн тухай повесть» түрүүн нэрлэгдэхэ ушартай. Тиигээд Цыдып Цырендоржиевай «Талын зүргэнүүд». Гарма-Доди Дамбаев «Эхын уян сэдхэл» соогоо «үншэн ород басага, татаар хүбүү үргэжэ, нэгынь үхүүлэ, нүгөөдыень айл болгоһон» Мэдэгма гэжэ буряад эхэнэр тухай бэшэ хааб даа. Михани Батонн «Домогойн эхин хаанабши?» гэхэн туужа соогоо Даша гэжэ буряад хүндэ хадамда гараһан ульчи яһатанай Лита басаган тухай бэшэнхэй гэшэ. Эсэстэ Цырен-Дондок Хамасвай «Бугын эбэр» нэрлэхэ ёһотой болоноди. Тэндэхи Дэршэг гэжэ буряад Соли гэжэ һамгатай юм. Солинн эсэгэ оротон, эхэнэ буряад гүбэ. Үшөө Найкан гэжэ оротон үбгэжөөл бии.

«Талын зүргэнүүд» гэжэ жэгтэй һайхан повесть тухай хөөрөөгөө иигээд хизаарлаха гэрбэди. «Талын зүргэнүүд» Цыдып Цырендоржиевай хоёрдохон номын, гурбадахи туужань юм гэжэ мэдүүлэхэ ёһотой болоноди. Уран зохёолшо 1982 ондо «Шалсаанын хойморт» гэжэ түрүүшынгээ ном гаргаһан гүбэ.

ШАРЫН ДУЛМА

Цырендоржийн ерэхые хүлэжэ һуугаа. Дулмада Цырендоржотой унтаха хүсэл бии байгаа. Долоон хоногой һүүлшын үдэшэ Цырендоржийн орожо ерэхэдэ, Дулма тэрэни дүтэ үзэнгүй үүдээр түлхнжэ гаргаһа. Урдань бии байгаа хүсэл үгы болоод байна!

Түрүүшын үдэшэ Дулмын Цырендоржые хүлэжэ һуухада, Гунгар орожо ерэхэн юм. Гунгар Дулмаатай унтаха хүсэлтэй бэшэ, харин басаганин халууршоо, ошожо харалсажа үгыш гэжэ ерээ. һүүлшын үдэшэ Гунгар Дулмада хоёрдохон ерэхэдэ, хамтаржа һуе, һамганин боло гэжэ ерэнэ. Дулма арсангүй. Урдань үгы байһан хүсэл бии болоод байна!

Дулмын Цырендоржотой унтаха хүсэл («Цырендоржо ерэхгүйнь хадаа...») Гунгартай

унтаха хүсэлөөр нэлгэгдэнэ («Бүхэли һүни урдмнай бии ха юм. Ябая»).

...Дулма Гунгарайда ошохоёо тумархаагүй. Тиибэшье дуратай ошоогүй. Гэртэ ороод халууржа хэбтэһэн үхибүү харахадаа, Дулма ондоо болоһоно. Эндэ Дулмын бэрхэ, шумууһан, үхибүүндэ дуратай байһаниинь элирнэ. Долоон хоног соо Эржээннине харууһалжа, хүл дээрэн бодхоно. Дулма дүрбэтэйхэн үрийн дура буляжа үрдинэ. Үхибүүе мэхэлхөгүйш. Эржээнн хэдэжн хоногой турша соо Дулмые «мама» гэдэг болоһоно.

Гунгар Дулма хоёрой хоорондо гэр айл болохо тухай хөөрөлдөөн түрүүшын үдэшэ болоһон юм. Дулма зүбшөөлөө үгөөгүй. Арсаһан байгаа. Харин Дулма халуурһан Эржээнн

басагата харууһалха үе соогоо эсэгтэйнь хуби заяагаа холбохо шийдэхэбэри абанан байна. Хүнэй нюдэндэ харагдахагүй доторой хүгжэлтэ иигэжэ бүридэхэн ха юм.

Гунгар Дулмые һамган боложо абайһоб гэжэ ехэтэ һанаа. Тээд тэрэндэ этигээгүй ябаа. Гунгар Дулмада ошоходоо, хубсаһаа нэлгэхэеэ мартажархёо. нахалааш абанан юумэ байхагүй. Харин ажалһаа ерээд, Дулмын гаргаһан шүлэ уугаад, һамганин больш гэжээ Дулмада ерэхэн байха юм. Ганса үгөөр хэлэхэдэ, ямаршые бэлэдхэлгүйгөөр хүйхэрнай орожо ерэнэ. Тиимэл ха бүрээ үнэшэмэ болоно!

Дулма ошоходоо, Эржээннэдэ туһалһан хэбэр үзүүлээд, һүүлдэнь Гунгарай һамган болохоб гэхэн зорилго урда табяа бэшэ. «Шарын Дулма» соо эртэнһээ зориуталжа табһан даабари дүүргэгдэнэ бэшэ. Харин хүлээгдээгүй хубилалтанууд хайһан гээд ажабайдалда дайралдагшаб, тэрэниие харуулна. Шарын Дулма гоёор хадамда гарана!

Һайхан бээ! Би тиигэжэ һанаһанб. Эрдэни БАЛЬЖИНИМАЕВ.

Этигэл

УНШАЖА ЯБАХАДА, БУЯНТАЙ АРЬЯА БААЛЫН МАГТААЛ

- Тэрэгүүн дэгээн тигэмтэй. Тэгшэ мянган мотортой, Арьяа баала нэрэтэй, Арба нэгэн пигууртай, Алыган бүрээ нюдэтэй, Амитание үшэгшэ Ум маани бад мээ хум (4 дахин).
- Шанар сайта залаатай, Шэгэмүниин ухастай, Аршаанай усалтай, Арсаланай хюлгэтэй Ум маани бад мээ хум (4 дахин).
- Утай салгуун уулатай, Боди модон оронтой, Гүндэ самба сэгэгтэй Ум маани бад мээ хум (4 дахин).
- Табан зүүн сүмэтэй, Тахил бүрийн шүтөөнтэй, Танцог ламын шажантай Түгэс жаргалангай орон бии. Ум маани бад мээ хум (4 дахин).
- Хойто зүгэй сүмэдэ Ухин тэнгэрийн шүтөөнтэй Урдын зориг тэндэ бии Эрдэнийн шүтөөн эндэ бии. Ум маани бад мээ хум (4 дахин).
- Тодог зүнгын сүмэдэ Хотогтын хүсэн Аюша Хорогсон бүхи амитание Абарагша этигэл Ум маани бад мээ хум (4 дахин).
- Энэдхэгүн орондо Тогоологсон Зонхобо Энэ сагай амитание Абарагша этигэл Ум маани бад мээ хум (4 дахин).
- Хотогтын орондо Хубилагсан Зонхобо Хорогсон амитание Абарагша этигэл Ум маани бад мээ хум (4 дахин).
- Дагуурита дуганда Дун бүрээ татажуу Түмэр Хубараг сугларжуу Эмиглиин номолбой Ум маани бад мээ хум (4 дахин).
- Шэнгэн дууша хонхо бии, Шанар сайта зула бии, Сагай хэмжээнэй ерэхын урда Сайтар маани номолтой. Ум маани бад мээ хум (4 дахин).
- Үдхэн дуута дамаари бии, Үнхээр сайта хүжэ бии. Үхэлэй хэмжээнэй ерэхын урда Үдэтэр маани номолтой Ум маани бад мээ хум (4 дахин).
- Сурахада хилбар бии, Тонилходо тэрэгүүн бии. Зоригуулажуу номолтой Зургаан үзэг маани бии Ум маани бад мээ хум (4 дахин).
- Загарайн аймагай Нарин нотагай 80 наһатай Цыжидма Бадмаевна Дариевагай суглуулбарһаа.**

